

رادیو و توسعه همه جانبه

❖ شیوا حسینی فولادی
دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش پزشکی

چکیده

ارتباطات از جمله شیوه‌های مؤثر در زندگی اجتماعی انسان‌ها به‌شمار می‌آید. فناوری ارتباطی این امکان را فراهم کرده است که انسان‌ها بدون واسطه دیگران با یکدیگر سخن بگویند، ارتباط برقرار کنند، از افکار و دیدگاه‌های هم مطلع شوند و بر یکدیگر تأثیر بگذارند. از طرفی دیگر، نقش ارتباطات در توسعه ملی جوامع را نمی‌توان امری ساده قلمداد کرد. رشد و تکامل فعالیت‌های ارتباطی در جوامع و ایجاد تحولات اساسی چنان پرشتاب و عمیق بوده که به‌حق باید آن را به‌مثابه انقلابی عظیم دانست؛ انقلابی که زمینه اصلی هرگونه تغییر و دگرگونی اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را در گسترش شبکه‌های ارتباطی می‌بیند و جست‌وجو می‌کند. دنیای امروز فناوری پیشرفته را در خدمت این پدیده نهاده و بر پیچیدگی و تعمیم کاربرد آن افزوده است؛ به‌طوری‌که اکثر کشورهای در حال توسعه برای ایجاد دگرگونی‌های اساسی مانند تحقق اهداف توسعه‌ای خود، فناوری ارتباطی را به نحو احسن به‌کار می‌گیرند. از این‌رو، با توجه به اهمیت موضوع، این مقاله با هدف بررسی نقش رسانه رادیو در توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع مختلف به نگارش درآمده است.

دیباچه

یکی از اساسی‌ترین ویژگی‌های جوامع بشری، ارتباطات اجتماعی است. ارتباط اجتماعی اساس تکوین، تثبیت و تداوم جامعه را رقم می‌زند و گسترش و تعالی فرهنگ را فراهم می‌سازد. در فرایند ارتباطات آگاهی‌ها، نظرات و احساسات میان انسان‌ها تبادل و پیام انسان‌ها به یکدیگر منتقل می‌شود. از این روست که فقدان آن به معنای سکون نسبی در حیات انسانی است و فقدان انتقال دانسته‌ها و رکود فرهنگ را به دنبال دارد. ضرورت بسط و گسترش ارتباطات اجتماعی به منظور انتقال فرهنگ از جامعه‌ای به جامعه دیگر و با هدف تعلق انسان‌ها به خانواده بشری از یک سو و نیاز مکاتب و حکومت‌ها به تبلیغ به منظور گسترش تفکر و حاکمیت سلطه از سوی دیگر، پیدایش، تعدد و نیز رقابت وسایل ارتباطی را موجب شده است؛ به‌ویژه در عصر حاضر رشد کمی و کیفی وسایل ارتباطی، همگان را به این اندیشه واداشته است که در راه نفوذ و حاکمیت اندیشه، آرمان و مکتب خود از آن بهره گیرند. در این میان، رادیو از جمله نخستین رسانه‌های جمعی است که کمی بیش از یک قرن از اختراع و کاربرد عمومی آن می‌گذرد. رادیو به دلیل قدمت و نیز ویژگی‌های منحصر به فرد خود دارای جایگاهی خاص در میان وسایل ارتباط جمعی است؛ چرا که سرعت انتقال پیام، گستردگی و شعاع انتشار، سهولت دستیابی و عمومیت بهره‌مندی از آن و بالاخره انعطاف‌پذیری این وسیله جایگاهی ممتاز به آن بخشیده است. این رسانه در کشورهای در حال توسعه از آن رو که عمومی‌ترین وسیله ارتباط جمعی است و با سهولت بیشتری در اختیار مردم قرار می‌گیرد، مخاطبان گسترده‌ای دارد.

رادیو و ویژگی‌های ممتاز ارتباطی آن

رادیو در میان خانواده وسایل ارتباط جمعی دارای جایگاهی خاص و مطلوبیتی عام است. ماهیت شنیداری این رسانه سبب

شده است تا نسبت به رسانه‌های مکتوب جذابیت بیشتری داشته باشد و بهره‌مندی از آن نیازمند سواد و تحصیلات نباشد؛ استقرار مکانی و اشتغال تام را نطلبند و به‌عنوان عمومی‌ترین رسانه جمعی شناخته شود.

فقدان تصویر در رادیو قدرت تخیل مخاطب و به تبع آن تمایل به بهره‌مندی از آن را فزونی می‌بخشد. گیرنده رادیو برخلاف تلویزیون کوچک‌تر، قابل حمل‌تر و نیز از نظر قیمت، مقرون به صرفه‌تر است. دسترسی به امواج گوناگون از طریق این رسانه ساده است و در واقع با امواج رادیویی نه تنها با نقاط مختلف یک کشور که با نقاط مختلف در سراسر دنیا می‌توان مرتبط بود. تهیه برنامه در این رسانه ساده‌تر است و انتقال آن سریع‌تر صورت می‌گیرد. برد و پوشش این رسانه در کشور ما از سایر رسانه‌ها بیشتر است. به همین دلیل امواج رادیو به دورافتاده‌ترین نقاط کشور راه یافته است و در مجموع، قدرت بیشتری برای ارتباط با مردم را داراست. از دیگر ویژگی‌های این رسانه، خودکفایی آن در تولید برنامه‌هاست؛ بدین معنا که نیازی به خرید برنامه از خارج نیست. از این رو، برنامه‌هایی که از این رسانه پخش می‌شوند، منطبق با اصول و ضوابط فرهنگی و اجتماعی هستند.

با توجه به ویژگی‌هایی که برای این رسانه برشمردیم، می‌توان چنین گفت که مخاطبان رادیو دارای طیفی گسترده هستند. مخاطبان رادیو از افرادی ترکیب شده‌اند که از جنبه‌های مختلف با یکدیگر متفاوت هستند. این تفاوت‌ها ممکن است اجتماعی، اقتصادی، روان‌شناختی، فرهنگی، مذهبی، قومی، جسمی و... باشند. به‌علاوه، مخاطبان، برنامه‌ها را در پهنه وسیعی از مکان‌های مختلف دریافت می‌کنند.

رادیو در فرایند توسعه ملی

تأثیری که رسانه‌ها بر مخاطبان دارند، از الگویی پیچیده متابعت می‌کند. از جمله می‌توان از عوامل شخصی یا فردی؛ مانند نظام شخصیتی فرد، جنس، دین و...، عوامل اجتماعی؛ مانند طبقه، نژاد، ملیت

و خرده‌فرهنگ‌ها و در نهایت، ویژگی‌های خاص رسانه نام برد. مجموعه این عوامل بر ادراک فرد تأثیر می‌گذارد و در نهایت، این ادراک بر تجارب و ادراک قبلی افزوده می‌شود. با وجود تفاوت افراد در تأثیرپذیری، اما در سطح کلان یعنی در سطح کشور، تشابه در نوع تأثیرپذیری از تفاوت آن بیشتر است.

با توجه به چگونگی تأثیر این رسانه است که نقش رادیو در فرایند توسعه مشخص می‌شود؛ بدین معنا که تلاش تمامی دست‌اندرکاران رسانه بر این امر قرار گرفته است تا با بهره‌گیری از ویژگی‌های خاص رادیو، جامعه را به سمت وضعیت مطلوب سوق دهند و نقشی مؤثر در توسعه ملی برعهده گیرند.

در این راستا تلاش شده است تأثیر رادیو در چهار حوزه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطرح شود. هرچند این چهار حوزه با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارند، اما به دلیل سهولت بررسی، به صورت تفکیک شده از یکدیگر مطرح می‌شوند.

رادیو و توسعه فرهنگی

فرهنگ به‌عنوان مجموعه‌ای نظام‌مند و منسجم شامل نهادها، ارزش‌ها، هنجارها، دانش و معرفت و زبان مشترک اعضای یک جامعه است. همان‌گونه که گفته شد، یکی از مهم‌ترین وظایف رسانه‌های جمعی و به‌ویژه رادیو، اشاعه و ترویج فرهنگ است؛ بدین معنا که رادیو در فرایند فرهنگ‌پذیری به‌عنوان یک رسانه جمعی می‌تواند از طریق شبوه‌ها و قالب‌های مختلف برنامه‌ای، به انسان‌ها الگوی روابط مؤثر با یکدیگر را بیاموزد و آنها را با ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگ خویش آشنا کند. در واقع، در مسیر توسعه فرهنگی رادیو علاوه بر معرفی فرهنگ خودی می‌تواند از یک سو با گزینش حساب‌شده ما را با وجوه مثبت و منفی فرهنگ‌های دیگر آشنا سازد و افق فکری ما را گسترش دهد و از سوی دیگر، نقاط قوت فرهنگ ما را به کشورهای دیگر منتقل کند.

با عنایت به عنصر اساسی دین و فرهنگ

تلاش مسئولان رادیو باید بر این امر قرار گیرد که مشارکت اقتصادی را رواج دهند و موجب جذب سرمایه‌ها در مسیر اقتصادی مناسب شوند و بدین طریق، نقش خود را در توسعه و رونق اقتصادی ایفا کنند.

دینی، جامعه ما بی‌تردید الگوی توسعه ملی به‌ویژه توسعه فرهنگی نشئت گرفته از تعالیم دینی است. در جامعه دینی ما رسانه‌های جمعی نقشی مهم در تربیت دینی مردم برعهده دارند. اقدامات رسانه‌های جمعی به‌ویژه رادیو در زمینه توسعه فرهنگ دینی را می‌توان در سه محور کلی تجهیز شناختی، تجهیز احساسی یا عاطفی و تجهیز رفتاری دسته‌بندی کرد؛ بدین معنا که با آگاه کردن مردم از دستورات، فرامین و ارزش‌ها، معارف و اصول اعتقادات دینی، تقویت انگیزه، احساس، عاطفه و روحیه دینی و ترغیب مردم به عمل و رفتار دینی در جهت توسعه فرهنگی مؤثر واقع شود.

با توجه به اینکه توسعه به‌طور اعم و توسعه فرهنگی به‌طور اخص، نیازمند مشارکت ملی است؛ از این‌رو رادیو در خلال برنامه‌های خود تلاش کرده است در جهت یکپارچگی و وحدت فرهنگی گام بردارد و چارچوب ارزشی نظام فرهنگی را آنچنان تعالی و جامعیت بخشد که به‌عنوان مرجع پوشش برای تمامی خرده‌فرهنگ‌های متفاوت موجود در

جامعه عمل کند و موجبات وفاق اجتماعی را فراهم آورد و بدین‌صورت نقش خود را در توسعه فرهنگی به نحوی مؤثر ایفا کند. از آنجا که تهاجم فرهنگی در جهت مخالف توسعه فرهنگی در نظر گرفته می‌شود، از این‌رو یادآوری نقش رادیو در مقابله با تهاجم فرهنگی سودمند به‌نظر می‌رسد. در این زمینه، رادیو با ارائه برنامه‌ها به مخاطبان بیشتر می‌تواند با تهاجم فرهنگی مقابله کند. از سویی با آشنایی مردم با فرهنگ بیگانه و نیز فرهنگ خودی و ایجاد امکان تحلیل و بازبینی، زمینه جذب مخاطبان را به فرهنگ بیگانه از بین برده و از سوی دیگر باعث گرایش آنها به فرهنگ خودی شود.

رادیو و توسعه اجتماعی

اجتماع یکی از خرده‌نظام‌های جامعه است که شامل روابط میان افراد جامعه، شبکه نقش‌ها و پایگاه‌ها، شبکه انتظاراتها و تکالیف اجتماعی، احساس علقه و نفع مشترک، و نهادها و گروه‌های اجتماعی می‌شود. با توجه به ویژگی‌هایی که در مورد رادیو برشمردیم، نقش این رسانه را در فرایند توسعه اجتماعی می‌توان اینگونه دانست که در زمینه نظام ارزشی، نقشی که رادیو برعهده دارد عبارت از تقویت و تثبیت ارزش‌ها، شکل‌گیری ارزش‌های جدید، کاهش رتبه یک ارزش نسبت به ارزش دیگر و... است. به‌منظور ایفای نقش‌های ذکرشده رادیو با استفاده از سازوکارهای ایجاد تضاد ارزشی، ایجاد بازخورد مقایسه‌ای، تثبیت ارزش‌ها از طریق تکرار، تغییر تدریجی سبک زندگی و... در جهت نیل به توسعه اجتماعی گام برمی‌دارد. در راستای دستیابی به توسعه اجتماعی با استفاده از راهکارهای مطرح‌شده، رادیو به این‌صورت عمل می‌کند که گاه افراد را در معرض ارزش‌های متضاد قرار می‌دهد و بدین‌وسیله منجر به اولویت‌بخشیدن به یک ارزش در مقابل ارزش دیگر می‌شود؛ گاه با طرح اطلاعات جدید موجب شکل‌گیری بازخورد مقایسه‌ای می‌شود و با این عمل، افراد را وادار به تلاش در جهت ایجاد تعادل می‌کند؛ گاه نیز با تکرار دائمی ارزش‌ها آنها

را در چارچوب نظام ارزشی مخاطبان تثبیت می‌نماید؛ و در نهایت با تأثیرگذاری بر نظام ارزشی آنها بر سبک زندگی مخاطبان مؤثر واقع می‌شود.

در تمامی موارد ذکرشده تلاش بر این است تا با ارائه الگوی مطلوب، روند توسعه اجتماعی تسریع شود.

رادیو و توسعه اقتصادی

اقتصاد از خرده‌نظام‌های جامعه است که به امور تولید و توزیع کالاها و منابع، مصرف، اشتغال، تقسیم کار، برنامه‌ریزی اقتصادی، و سازمان‌ها و گروه‌های اقتصادی مربوط می‌شود. در زمینه توسعه اقتصادی نظراتی متفاوت وجود دارد. برخی توسعه را به مثابه درختی در نظر می‌گیرند که فرهنگ ریشه آن و انباشت سرمایه، دانش و فناوری، نیروی انسانی متخصص و مدیریت کارآمد بدنه آن و عدالت و رفاه مشارکت و رفع محرومیت و استقلال ثمره آن است. بنابراین هر نوع حرکت به سمت توسعه نیازمند زیربنای فرهنگی مناسب است. آنچه در زمینه توسعه اقتصادی می‌توان بیان کرد آن است که توسعه اقتصادی در اساس مبتنی بر تولید و توزیع کارآمد کالاها و خدمات است و این امر نیز بر پایه کاربرد مؤثر فناوری برای حل مسائل و مشکلات بازده قرار دارد. در این راستا، رادیو با معرفی الگوهای توسعه اقتصادی کشور، مردم را از اهداف و خط‌مشی‌های آن آگاه می‌کند تا مردم با الگوی توسعه کشور هماهنگ شوند و نیز با معرفی ارزش‌ها و اصول اعتقادی موجود در فرهنگ جامعه که مؤید توسعه اقتصادی هستند، در زمینه توسعه اقتصادی گام بردارند و در نهایت، با ارائه تفسیر صحیح و کاربرد هر یک از این ارزش‌ها و اعتقادات در موقعیت و جایگاه خود در جهت رفع ناهماهنگی‌ها و توسعه اقتصادی تلاش کنند. از آنجا که توسعه اقتصادی نیازمند مشارکت اقتصادی اقشار مختلف است، از این‌رو تلاش مسئولان رادیو باید بر این امر قرار گیرد که مشارکت اقتصادی را رواج دهند و موجب جذب سرمایه‌ها در مسیر اقتصادی مناسب

شوند و بدین طریق، نقش خود را در توسعه و رونق اقتصادی ایفا کنند.

در این زمینه به منظور ترویج مشارکت اقتصادی، نقش تبلیغات تجاری را نمی‌توان نادیده انگاشت که در همین زمینه نیز نقش رادیو انکارناپذیر است. در این زمینه رادیو با ارائه الگوی مصرف مطلوب و تبلیغ این الگو می‌تواند به هدف خویش نائل شود.

رادیو و توسعه سیاسی

سیاست یکی از خرده‌نظام‌های جامعه است که به مسئله قدرت، شکل حکومت، عملکرد دولت، احزاب و فعالیت‌های سیاسی و... مربوط می‌شود. اساسی‌ترین نقش رادیو در حوزه سیاسی، جامعه‌پذیری سیاسی است. به‌عنوان یک رسانه جمعی، مردم به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با رساندن اخبار و اطلاعات سیاسی، معرفی ارزش‌ها و آرمان‌های سیاسی و تبلیغ در مورد آنها، مقایسه ارزش‌های سیاسی جامعه خودی با ارزش‌های جوامع دیگر، و نیز بحث و گفت‌وگو پیرامون مواضع دولت جامعه‌پذیری سیاسی را محقق می‌کنند و در زمینه توسعه سیاسی گامی مؤثر برمی‌دارند و از این طریق به فرایند ثبات نظام سیاسی نیز کمک می‌نمایند. با توجه به سهم اقشار مختلف مردم در توسعه، در این زمینه نیز می‌توان به این نقش اشاره کرد. در زمینه توسعه سیاسی، در حالی که در جوامع تفکیک اجتماعی وجود دارد، به همان اندازه باید انسجام و یکپارچگی موجود باشد؛ چرا که همه گروه‌های اجتماعی، خود را به یک هویت جمعی عام متعلق می‌دانند، قانون اساسی جامعه را پذیرفته و در چارچوب آن عمل می‌کنند و هدف آنها توسعه و ارتقای جامعه است. اما نقشی که رادیو در این زمینه می‌تواند برعهده گیرد، ایجاد زمینه برای بیان آرا و نظرهای اقشار مختلف، ارائه اخبار با بی‌طرفی و بدون غرض‌ورزی، ایجاد قدرت بینش و تحلیل به منظور اتخاذ تصمیم صحیح، ایجاد امنیت به منظور بیان نظرات به صورتی آزادانه و تلاش برای حفظ وحدت و یکپارچگی و... است.

به منظور نیل به چنین نقشی، رادیو می‌تواند از راهکار تبلیغ سیاسی بهره گیرد و به‌عنوان بازوی نظام سیاسی جامعه نقش خود را ایفا کند. گرچه نقش رادیو در برخی زمینه‌ها ناگفته ماند، اما با ذکر همین مختصر نیز با گوشه‌ای از نقش این رسانه آشنایی صورت گرفت. از آنجا که جمهوری اسلامی ایران دوران شکوهمند شکوفایی، نوآوری و سازندگی را طی می‌کند و نیازمند مشارکت عمومی اقشار مختلف مردم است، این نیاز جز با همکاری رسانه‌های جمعی مرتفع نمی‌شود. از این رو، توجه دقیق‌تر و التفات بیشتر مسئولان به رسانه‌ها و به‌ویژه رادیو را می‌طلبد تا با توجه به نقشی که برعهده دارند، هرچه توانمندتر وظایف خویش را انجام دهند و همراه با سیر شتابنده پیشرفت و توسعه گام بردارند.

نتیجه‌گیری

چنانچه گفته شد، پیشرفت‌های حیرت‌انگیز دهه‌های اخیر در زمینه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، باعث ظهور تغییراتی عظیم در زندگی اجتماعی انسان‌ها شده است. حرکت پرشتاب جوامع به‌سوی اطلاعاتی‌شدن، واقعیتی انکارناپذیر است و دامنه تأثیر این تحولات سریع در عرصه‌های مختلف توسعه مانند توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کاملاً محسوس است. افزایش ارتباطات متقابل و تعاملات کشورهای مختلف در سایه فناوری‌های نوین ارتباطی به تحق پدیده جهانی‌شدن (Globalization) می‌انجامد که خود منجر به رشد جوامع و ارتباطات از طریق رسانه‌های جمعی می‌شود که در این میان، نقش رادیو بسیار پررنگ است؛ چرا که رادیو امکانات و شیوه‌هایی آسان برای انتقال سریع اخبار، افکار و روش‌های زندگی در اختیار مردم سراسر جهان قرار می‌دهد که خود باعث ایجاد تحولات و توسعه جوامع می‌شود. در این راستا، برنامه‌ریزان و برنامه‌سازان رادیو باید نهایت دقت و توجه خود را به‌کار بندند تا با ارائه برنامه‌های اثربخش و کارآمد گام‌هایی مفید در زمینه توسعه ملی کشور بردارند.

منابع و مأخذ

- آشنا، حسام‌الدین (۱۳۸۴). اینترنت: بررسی‌ها و راهبردها برای جمهوری اسلامی ایران، تهران: مرکز مطالعات فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).
- ابراهیمی، شاهرخ (۱۳۸۷). «اینترنت و توسعه پایدار». WWW.ITIran.com
- احمدی، سیروس (۱۳۸۶). «بررسی اثرات اجتماعی رایانه»، مجله فرهنگ عمومی، شماره‌های ۱۶ و ۱۷.
- پورمحسنی، فرشته (۱۳۸۸). «بررسی تأثیر بازی‌های یارانه‌ای بر مهارت‌های شناختی نوجوانان»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه تربیت مدرس.
- جاذبی‌زاده، محمدرضا (۱۳۸۶). «ارتباطات و توسعه سیاسی»، مجموعه مقالات همایش علمی-پژوهشی ارتباطات و توسعه، جهرم: دانشگاه علوم پزشکی.
- دادگران، محمد (۱۳۸۳). «مبانی ارتباطات جمعی»، تهران: مروارید.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۹). «جامعه‌شناسی ارتباطات»، تهران: اطلاعات.
- شفیعی، شفیق (۱۳۸۵). «اینترنت و نقش آن در زندگی اجتماعی». WWW.Ayande negar.com
- صادقیان، عفت (۱۳۸۴). «تأثیر رایانه و اینترنت بر کودکان و نوجوانان»، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی همدان.
- WWW.irandoc.ac.ir/e-journal.htm
- یحیایی ایل‌های، احمد (۱۳۷۸). «پیامدهای اقتصادی اینترنت»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

- Barajas, M., & Owen, M. (2000). *Implementing Virtual Learning Environments, Looking for Holistic Approach*. Educational Technology & Society, 3(3).
- Danet, Brenda, Lucia Ruedenberg, and Yehudit Rosenbaum-Tamari. (2004) "Writing, Play and Performance on Internet Relay Chat". *Journal of Computer-mediated Communication*, 2,4. <http://www.ascusc.org/jcmc/vol2/issue4>
- Greenbeeger, Martin. (1999). *Computers, Communications and the public Interest*. Baltimore, Md: Johns Hopkins University press.